

tőkeképződés mai fogalmának tagadhatatlanul egyik forrása az, hogy a jövedelem eloszlás széles néprétegeket jövedelmük alacsony tartásával arra kényszeríti, hogy a nagyobb méretű fogyasztástól tartózkodjanak. A kizsákmányolási rendszernek, a profitra való termelésnek ennél finomabb és szalonképesebb magyarázatát igazán nem is várhattuk volna egy koszorus közgazdásztól. Nézzük már most, hogy mit tart Heller a tőkenyerességről (profit). Ez „a klasszikus iskola fogalma” — írja, — „melyet azután a marxizmus is átvett”. Heller itt belenyugszik a megváltozhatatlanba, de marad valami rosszalás benne Ricardo iránt, amiért elméletei „a maguk ridegségükben” alkalmassá lettek a szocialista elméletek alátámasztására. Heller úgy látja, hogy Ricardo „a tiszta üzleti szempontokat domborítja ki” munkaelméletében, ha nem is állítja, hogy a munka az érték egyedüli forrása, azonban ez jó alap volt a szocialistáknak arra, hogy belőle fejlesszék ki azt a megállapításukat, hogy „a munka az érték egyedüli tényezője és szubstanciája az értéknek”. Az *eredeti tőkehalmozást* ilyen lakonikus egyszerűséggel intézi el a neves szerző: „Eredeti tőkehalmozás Marx szerint a tőkehalmozás kezdete, melynek nem kell feltétlenül kizsákmányolásból származnia, mint ahogy ezt Marx a tőkehalmozásról egyébként állítja”. Pont. Hogy kizsákmányolás nélkül hogy történik, arról felvilágosítást itt nem kapunk.

Abba kell hagynunk tallózásunkat Heller Farkas könyvében. Megállapításainkkal semmiesetre sem arra törekedtünk, hogy kétségbevonjuk a munka tudományos intencióit. Sőt meg kell jegyeznünk, hogy a szerző még ott is megőrzi a tudományos mértékletesség hangját, ahol éles elvi ellentéteket szögez le a marxi gazdaságtannal szemben. Rá kell azonban mutatnunk a lexikon legszembeötlőbb hiányaira, arra, hogy sem a faszizmusról, gazdasági berendezéséről, a kooperációs rendszerről, a nemzeti szocializmusról, hitlerizmusról, rendi államról, munkahadseregről, az osztályok egyensúlyhelyzetéről hirdetett fasiszta eméletről szó sem esik az egész kötetben. Ez annál feltűnőbb, mert anarhizmusról, szindikalizmusról, bolsevizmusról, tudományos szocializmusról, államszocializmusról, liberálizmusról viszonylagosan bő magyarázatokat kapunk. Vajjon ez a hallgatás azt jelzi, hogy a szerző a fasiszta gazdasági tanokban nem találja meg a tudományos megalapozottságot, vagy azokat a vonatkozásokat, amelyek „elméleti összefüggések” következményei? Mind e hiányok ellenére is azt gondoljuk, hogy a munka jó szolgálatot tesz majd azoknak, akik rövid és gyors tájékozódást kívánnak nyerni a közgazdasági élet *gyakorlati* kérdéseiről, mert ezeknek bő teret szentel a szerző. (u.)

KELET ÉS NYUGAT KÖZÖTT. A főhatalomváltozás utáni transzilvániai zsidóság irodalmi meddősége után a most megjelent *Zsidó Fiatalok Anthológiája* egyenesen iránymutatója annak az átminősítési folyamatnak, amely a transzilvániai zsidóság körében láthatóan megindult s amely medrét a romániai zsidó valóság és a zsidó tömörülés pártjai közé ágyazza. Ez a szükségszerű irányzat évek óta érik, mert az itteni zsidó közvélemény előtt is mindjobban bebizonyosodott, hogy egyik rétege sem érheti be többé az országon kívülre utaló cionizmussal s az adott körülmények között nem véthet már maga ellen a magatartásbeli közömbösséggel és egykedvűséggel. A kivándorlási szelep majdnem teljes leszűkülése s a már szüntelenül veszélyeztetett egzisztenciális népi lét mind parancsolóbban sürgetik a helyszíni valóság komoly számbavételét és szorgalmazzák a népi összefogást.

Az eszmei egyvetértés és kivetítés mindenkor megelőzi a gyakorlati kivetít. Ezért tekinthető biztatónak az itt élő zsidóság egyetemének to-

vábbi alakulása szempontjából a maga Kelet és Nyugat közti helyét közelebbről figyelembevevő anthológia, melyen a transzilvániai zsidó fiatalok tollforgatói és művészi erői nézetkülönbség nélkül fogtak össze. A zsidó népiség szeretét s az itteni együttes tenniakarás programját vallja a gyűjtemény elejétől végig. Már a könyv előszava (*Hamburg József*) kitér rá. Olyan előszó ez, mely önmagában dokumentáris erejű. A szerető utrabocsátás mellett egyértelműen szegzi le a tennivalókat két irányban is; az anthológia munkatársai s a transzilvániai zsidó közvélemény felé. Viszont kimaradhatott volna az előszóból az általánosított generációs szembehelyezkedés. — Természetesen — a kísérletszerű összefogásnak megfelelően — minden lelkes törekvés ellenére az anthológia sem nélkülöz bizonyos kihagyásokat és elrajzolásokat. Hiánytalanul eléri célját a béke cikk (*Pollák Ernő*: Az ifjuság és a béke). — *Csehi Gyula* szépen ívelő írásában sok készséggel érzékelteti az igennek és nemnek, a haladásnak és maradiságnak az európai és zsidó történelmen átvonuló egymásmelletti-ségét, hogy a zsidó népiség igenlésével támassza alá a zsidó egybefogás követelményét. — Figyelemkeltő megállapításokat tartalmaz *Boskovits Sándornak* a zsidó zeneproblémáról írott tanulmánya. Némely kitétele azonban kifogásolható. Például az ilyen: „a chasszid táncdal talán még Bubernél is többet mond el a chasszidizmus legbelsőbb titkaiból.“ Menynyivel valószínűbb, amikor a palesztinai munkadalokat „rezgésfelvételek“nek tekinti. — A lényegre érinti és sürgős feladatra utal *Weimann Jenő* zsidó szociográfiai kutatást követelő cikke, mely az anthológia egyik legfontosabb írása. S bár riport formájában közöl az anthológia szociográfiai felvétel féltét (*Barzilay István*), mégis kár, hogy szociográfiai kérdések nem kerültek kiadósabban szónyegre. — Címében a transzilvániai zsidóság feladatairól szóló cikk ígér a legtöbbet s ezért elkerülhetetlen a cikk némely hiányosságára rámutatni. A cikkíró (*Landó Jenő*) átmenetinek és másodrendűnek állítja be a transzilvániai zsidó érdekekkel való foglalkozás szükségét s ennél a kérdésnél is egyre a cionizmust tartja előtérben, jöhetnek a közelmúlt eseményei mutatják: az újabb tanulságok a lengyel zsidóság cionista tömegeit is arra a felismerésre vezetik, hogy „itteni“ érdekei részesüljenek — önmagukért — primär figyelemben. Elkerülhetetlenné kell válnia cionista részről is a „galuth“ fogalom átértékelésének és likvidálásának. (Az eddigi fogalomértelmezés fekszi meg az itteni zsidó élet ernyedt, reménytelen sutbadobásával az anthológia „galuth“-támájú verseit.) A lehetőségek félreismeréséből következik cikkírónál az a megállapítás, hogy (egység szempontjából) „az itteni zsidóság érzelmi átnevelése... épp oly távoli ideál, mint az egészséges társadalmi élet.“ A cikkíró által érintett gyakorlati kérdések mindettől függetlenül fokozott horderejűek. — Nem a legszerencsésebb a zsidó történelemnek „Pithom és Rámszesz rabjai“ című filmszerű pergetése. Nem hitethető el, hogy a zsidó sors mindig és mindenütt (a fáraók Egyiptomától mindmáig) monoton azonossággal folyton csak ismétlődött. A montázs a bibliai történetet alapul véve ilyen helyzetegyformaságról akar meggyőzni, mintegy demonstrálva, hogy lám! a zsidók mindenütt előbb a szabadságukat jelentő földet kerültek kapcsolatba (az egyiptomi Gosen példájára), később azonban mégis a városba vetődtek, ott alkottak és építettek, de a városi lét csak a társadalmi kivetést, a rabságot eredményezi számára. Az ilyen egyoldalú beállításból természetesen következik, hogy a németországi példa esetében a XI. századtól hirtelen Bismarckig lendül el a vetítógép. Mindenesetre sajnálatos a cikkből különben kicsillanó gondolateredetiség ez elvetélése. — Sok utbaigazító ismeretet tartalmaz Márton Lajosnak a háború utáni zsidó nemzeti jogokról írt tanulmá-

nya. Az anthológia irányelve szempontjából azonban helyes lett volna, ha a palesztinai vonatkozásokon kívül a zsidók európai népkisebbségi jogbiztosítékára is kitér. Ugyancsak nem szerencsés hogy Márton a zsidók nemzet voltát az Ivanoff-féle meghatározással kísérli meg kimutatni. Nem szerencsés, mert az Ivanoff-féle kritériumok éppen Márton bevezetési alapján dőlnek meg sorra. A precizitás kedvéért helyes lett volna mellőzni az olyan állítást, hogy a kivándorlási szándék bizonyitaná a zsidóság területi koncentrációra irányuló hajlamát; az pedig legalábbis különös, hogy a közös nyelv jelenlétét ő is a héber nyelv feltámasztására irányuló „egységes“ törekvéssel véli helyettesíthetőnek.

Az anthológia megjelenése — minden fogyatékosága ellenére — jelentős kultüreseménye a transzilvániai zsidó társadalomnak. Az anthológia a zsidó népiség felé forduló érdeklődés örvendetes dokumentuma. Ez az érdeklődés a könyv zárószavai szerint pozitívumot ígér. „Az elvi platform, amelyben (cionisták és nemicionisták) találkozni fognak, a zsidó tömegek helyi érdekeiért folytatandó harc lesz. A harc fogalmát azonban nemcsak úgy kell érteni hogy állandóan külső ellenség ellen fognak hadakozni. Vannak nekünk problémáink, amelyeket a magunk belső keretében kell megoldanunk.“ Az anthológia írói vállalják, hogy összeállásuk összekovácsolódáshoz vezet. A csoport izmosodása sokat jelent az itteni zsidó művelődésben s minden bizonnyal további fiatal zsidó tehetségek felzárkózását eredményezi. Remélhetőleg nem jut köztük tulsulyba a felülről-lefelé való irányítás tendenciája s a jelszó, hogy „ki a nép közé! Megismerni és segíteni!“ tényleg valóvá válik. (Varga László)

MÉG EGYSZER RÉVÉSZ BELA UJ ADY-KÖNYVE. Ezzel a könyvvel érdemén felül foglalkozott a kritika. Egyben magamat is elmarasztalom ezzel a megállapítással. De az észrevétel szubjektív jogosultságát ezuttal nem az irodalomkritikai szempont adja, hanem a könyv tárgyához fűződő lélektani értékelés, pontosabban, a Léda-Ady „viszony“ lelki szféráinak felmérése, s annak lélektani felelemzése.

Hogy helyes volt-e a könyvet megjelentetni, Ady-Léda legszemélyesebb vonatkozását levelezésükön keresztül dokumentálni; e felől lehet vitatkozni. Ismeretes, hogy a nagy emberek szerelmi élete minden időkhben irodalmi formában is pertraktálódott, s ha az „olymposi“ Goethe nővonatkozásairól könyvtárra valót irtak, úgy az éppen nem olymposi Adyról is megíródhatott ez a könyv. Kérdés persze, hogy maga az érdekelt író belső intencióinak mennyiben felel meg leveleinek szellőztetése, s hogy az, ami a költő Ady legtitkosabb lázainak hevületében fogant, tartozik-e a külvilágra? Egy éppenséggel nem álszemérmes költő, H. Heine írja emlékirataiban a következő sorokat: „megengedhetetlen és erkölcstelen cselekedet, akárcsak egy sort is az írótól közölni, melyet ő maga nem a nagy közönségnek szánt. Ez különösen magánszemélyekhez intézett levelekre érvényes. Aki ezeket kinyomatja, vagy kiadja, megvetést érdemel.“ Ez a szókimondó és a legkevésbé is prüd Heine véleménye. Mondom, erről lehet vitatkozni. Hogy Ady a Lédához írott leveleket a nyilvánosságnak szánta-e, ezt nincs módomban megítélni. Egyéni izlés és tapintat kérdése, hogy az író halála után nyilvánosságra kerüljenek-e, vagy sem? Vitathatatlan, hogy az írói alkotás átértéséhez közelebb visz az író egyéni életének ismerete. Konkréte: a Léda-Ady reláció ismerete egyik lényeges eleme Ady költészetének. Léda a nagy stimuláns, kettős értelemben, mint élményanyag, mely a költői teremtésbe vetitődik át, s mint inspiráló erő, mely a költőt nagy teljesítményekre, becsvágyó célkitűzésekre sarkalja. Banálisan Ady géniusának nevezhetnök Lédát,